

Moderne importord i språka i Norden

Titel: Afløsningsord i dansk

Forfatter: Pia Jarvad

Kilde: Moderne importord i språka i Norden VI. Udenlandske eller hjemlige ord. En undersøgelse af sprogene i Norden, 2007, s. 77-104

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/min/issue/archive>

© Novus forlag 2007

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Afløsningsord i dansk

Pia Jarvad
Dansk Sprognævn, København

1. Indledning

Formålet med den nationale undersøgelse er at give svar på hvor hyppigt eller sjældent importord benyttes sammenlignet med et tilsvarende hjemligt ord eller et tilsvarende gammelt velindarbejdet ord. Det har også været et mål at analysere de hjemlige ord som “vinder” over de importerede ord og vice versa med henblik på at karakterisere det vellykkede hjemlige ord og det vellykkede importerede ord. Formålet med den nordiske undersøgelse er at sammenligne disse nationale resultater for at udsige noget om forholdet mellem hjemlige ord og importord i de forskellige sprogsamfund og sprogklimaer. Derfor har det været nødvendigt at metoden og materialet har været ens i de forskellige nationale undersøgelser, og selve undersøgelsen af det nationale aspekt er underordnet det fællesnordiske aspekt.

2. Den danske purisme i perioden 1945 til i dag

Det nordiske samarbejde som det har udfoldet sig i de nordiske sprogråd og -nævn siden 1955 hvor Dansk Sprognævn som det sidste skandinaviske blev oprettet, har haft nyordsarbejde som en væsentlig og central opgave¹. En fællesnordisk samordning af nyordene med udgangspunkt i at de nordiske sprog ikke yderligere skulle fjerne sig fra hinanden, var et af målene i det fælles sprogpoltiske arbejde. Med det videreførte sprognævnene en række markante personlighedens arbejder inden for feltet nordisk sprogfællesskab, og det har da også igennem årene været et yndet og jævnlige tilbagevendende emne for de nordiske sprognævns årsmøder.

I de første rapporter fra det nordiske samarbejde i sprognævnenes regi er der lister over nye ord i dansk, norsk og svensk og et indlæg om fællesudviklinger og særudviklinger. Det er også her man træffer nogle af de forslag til afløsningsord som senere forårsager at selve arbejdet med afløsningsord er noget som mange danske sprogforskere tager afstand fra eller giver en ganske lav status.

Med oprettelsen af Nordiske Sprogsekretariat i 1978 blev arbejdet med afløsningsord en fællesopgave, og siden 1978 til midten af 90'erne behandlede sekretariatet mere end 200 forslag, fx *sikkerhedspude* i stedet for *airbag*; *e-post* i stedet for *e-mail*; *køkkenmaskine* i stedet for *foodprocessor*; *drageflyvning* i stedet for *hanggliding* hvor Dansk Sprognævn loyalt, men dog med udtalt skepsis deltog med danske forslag.

¹ Afsnittet her er en forkortet og omarbejdet version af Jarvad 2003.

Fra Dansk Sprognævns nordiske sekretær kom dommen over dette arbejde (Bojsen 1988), som på samme tid gav udtryk for den tids herskende danske holdninger:

“Det er sagt så ofte at det næsten er trivielt at gentage det, men nordiske sprogrøgteres anstrengelser for at finde og foreslå nordiske afløsningsord har på det nærmeste været forgæves i al den tid anstrengelserne har stået på, og det vil rundt regnet sige 100 år. Heller ikke efter at sprogrøgten blev sat mere i system med oprettelsen af sprognævnene [...] og Nordisk Sprogsekretariat.”

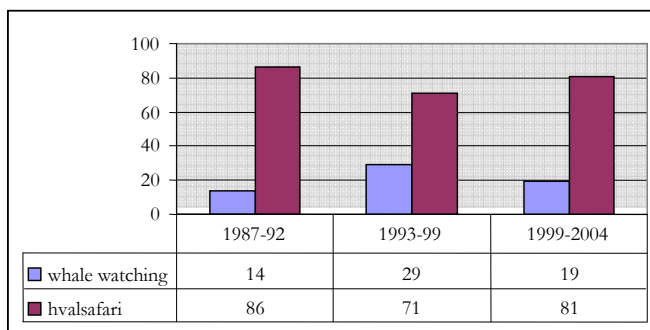
Lidt mindre afstandtagende, men dog med kølig distance udtrykkes det samme af Jørn Lund (Lund 1991: 85) som også nævner at “I Dansk Sprognævn møder fremmedord indtil videre ingen principiel modstand, heller ikke de engelske.” Han skriver om de engelske lån i de nordiske sprog og konkluderer:

“Inden for det nordiske sprogområde kan vi godt opgive at rense i hvert fald de central-skandinaviske sprog for engelsk/amerikanske gløser. Det lader sig ikke gøre, og det er heller ikke ønskeligt. Vi har brug for mange af dem, og det er efter min mening en værdifuld egenskab for et sprog, at det kan dække skiftende udtryksbehov og indimellem optage fremmed ordstof.” (Lund 1989: 101).

2.1. Bevidste afløsningsord

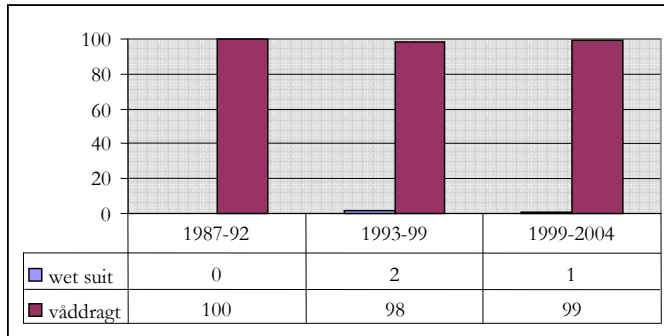
Gennem årene har Dansk Sprognævn foreslået en lang række afløsningsord, men karakteristisk er det at det er svar på spørgsmålet om hvilken dansk betegnelse man kan bruge for det og det ord. Og i mange tilfælde slår ordet også an, godt støttet af sprogbrugeren som ønsker det danske ord. Det drejer sig fx om sådanne nyere ord som *hvalsafari* for *whale watching* (fig. 1); og *våddragt* for *wetsuit* (fig. 2).

Figur 1: Hyppighed i brugen af ordene *whale watching* / *hvalsafari* i Infomedia-korpusset², udregnet i procent i de tre 6-års-perioder

² Om Infomedia-korpusset, se kapitel 4.2.

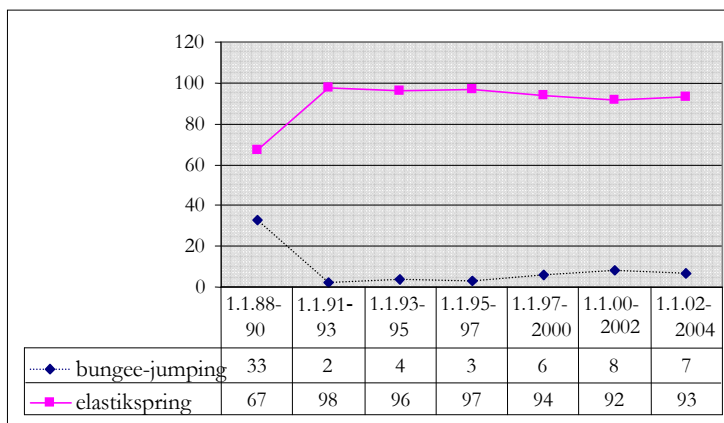
Figur 2: Hyppighed i brugen af ordene *wetsuit* / *våddragt* i Infomedia-korpusset, udregnet i procent i de tre 6-års-perioder

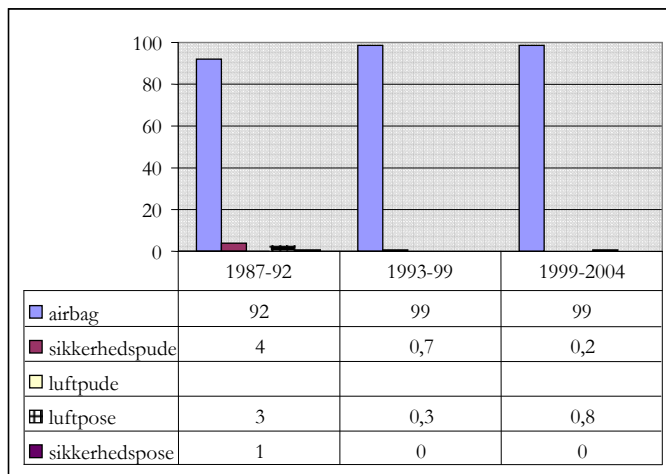
2.2. Spontane afløsningsord

Spontane afløsningsord som er slået godt igennem – og som ofte nævnes som gode afløsningsord – er *gyser* < *thriller* og ikke mindst *elastikspring* < *bungee jumping* (fig. 3). Det er ord som ingen enkeltperson eller institution har taget ansvaret for. Men slået an, det er de. Ordene *airbag* og *bulimi* har derimod ikke fundet deres afløsningsord trods opbakning fra Dansk Sprognævn og Nordisk Sprogsekretariat (fig. 4 og 5). Dansk Sprognævn blev således spurgt i 1992 om et afløsningsord for *airbag* i forbindelse med udarbejdelse af en ændring af en lov om registreringsafgift; med nogen tøven foresloges *luftpose*, men da ændringsloven (nr. 1027 af 19.12.1992) kom, var ordet *sikkerbedspude*, som vist nok var et privat forslag fra Jørn Lund, valgt. Det er dog ikke slået an i sprogbogen, hvor nu *airbag* er enerådende.

Figur 3: Hyppighed i brugen af ordene *bungee-jumping* / *elastikspring* i Infomedia-korpusset, udregnet i procent i syv 3-års-perioder

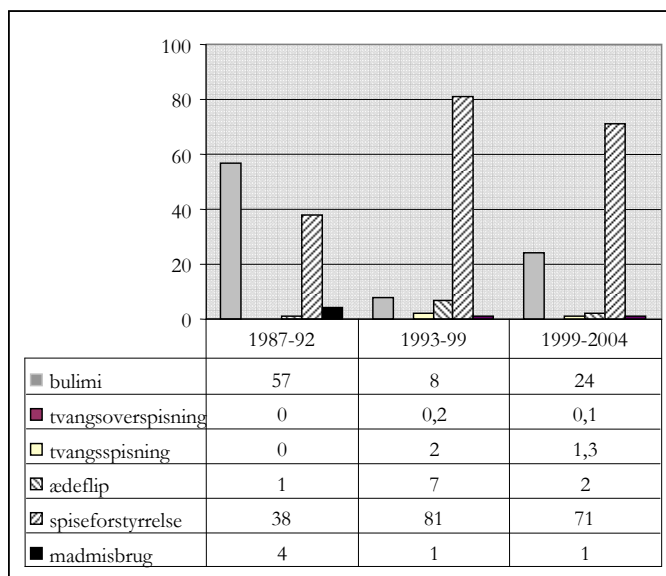

Figur 4: Hyppighed i brugen af ordene *airbag* / *sikkerhedspude* / *luftpude* / *luftpose* / *sikkerhedspose* i Infomedia-korpusset, udregnet i procent i tre 6-års-perioder

Ordet *bulimi* (*bulimiker* m.fl.) er blevet foreslået afløst med nogle af de mere beskrivende ord som *tvangsspisning*, *tvangsoverspisning*, *ædeflip* (jf. fig. 5), men eftersom ordet er en medicinsk betegnelse som egentlig ikke frembyder udtalemæssige, stave-

Figur 5: Hyppighed i brugen af ordene *bulimi* / *tvangsoverspisning* / *tvangsspisning* / *ædeflip* / *spiseforstyrrelse* / *madmisbrug* i Infomedia-korpusset, udregnet i procent i tre 6-års-perioder.

mæssige eller andre sproglige problemer, og da der i almindelighed er uvilje mod at benytte beskrivende eller betegnende ord for sygdomme (jf. *kræft* afløses af det kliniske *cancer* og *sukkersyge* af *diabetes*) var det heller ikke forventeligt at dette skulle slå an. Davidsen-Nielsen (1998: 87) anser dog at personbetegnelsen *tvangsoverspiser* / *tvangsspiser* er mindre vellykkede afløsningsord end *madmisbruger*, men han anser alle for at være afløsningsord for det engelske *compulsive overeater*. Det er det næppe, det engelske ord *compulsive overeater* er snarere en engelskgørelse af det medicinske engelske ord *bulimic*, og argumentationen om at *tvangsoverspiser* ikke er vellykket fordi verbet *overspise* ikke eksisterer, holder ikke, eftersom det er normalt i dansk – og engelsk – orddannelse at substantivet dannes før det tilsvarende verbum (Jarvad 1995; Dent 2003).

I Jarvad 1995 undersøges holdninger til engelske lån blandt danskerne, og et af resultaterne var at brugen af engelsk/amerikanske direkte lån associeres med højere social klasse og magt. Undersøgelsen viser at det er et særsprog som også signalerer fagsprog og faglighed. Engelsk/amerikanske direkte lån er betydningsmættede, men uforståelige for andre end den udvalgte gruppe, og de præger en tekst ved deres tyngde i og med at de er uforståelige, ofte markerede grafisk med citationstegn, kursiv o.l. De er set samlet øgende i antal, men de enkelte eksemplarer er sjældent tilbagekommende. De er kort sagt udemokratiske, og mod brugen af dem har sprogfolk gode saglige argumenter: Mange af dem er svære at tilpasse sprogets nuværende struktur fonetisk, ortografisk, morfologisk og i orddannelsen. Og med titlen *Elastikspring og mountainbike. Nypurisme i Norden?* (Jarvad 1996) slås en mere åben holdning over for afløsningsord yderligere an i den danske diskurs.

I 1996 var importordene temaet for årsmødet i Dansk Sprognævn, og det blev fulgt op af en åben og velbesøgt konference i 1998 om den engelske påvirkning og dens art og mængde, om afløsningsord og tilpasning af importord, om sprogpolitik og det engelske sprogs placering i samfundet set ovenfra og nedenfra. Konferencen fik en betydelig opmærksomhed fra medierne, og den resulterede i debatbogen *Engelsk eller ikke engelsk? That is the question* (Davidsen-Nielsen o.fl. 1999).

I de følgende år er sprogpolitik og diskussionerne om modersmålets rolle og placering i samfundet i forhold til andre sprog i globaliseringens tidsalder blevet et væsentligt emne, og man har især koncentreret sig om domænetabsproblematikken (*Dansk Sprognævns forslag til retningslinjer for en dansk sprogpolitik* 2003, og *Sprog på spil* 2003). Men også arbejdet med afløsningsord, danske termer i fagsprog (Selsøe Sørensen 2004) og it-termer (Dansk Sprognævn i samarbejde med DANTERM-Centret ved Handelshøjskolen i København) har fået en legitim plads i den danske debat. Nu bliver der igen talt positivt om afløsningsord – også af dem der tidligere var skeptiske eller ligefrem negative.

3. Metode og materiale

3.1. Importord og afløsningsord

Termen importord er oprindeligt dannet af Erik Hansen og Jørn Lund (1994), og den har især slået igennem ved at blive benyttet i forbindelse med MIN-projektet.

Termen er således med i de første beskrivelser som lægger op til projektet (Sandøy 1999). Her definerer Sandøy importordet således: “Med importord er det meint ord som blir tekne inn frå eit anna språk (f.eks. *foodprocessor*). Eit importord blir tilpassa når det får ein skrivemåte og ein uttale som er i samsvar med skrive- og uttalemønsteret i dei heimlege og tradisjonelle orda.” Vi arbejder altså med mere end blot de engelske låne- og fremmedord (som det kaldes i den traditionelle danske terminologi), om end det kun er et fåtal af importord i undersøgelsen som stammer fra andre sprog end engelsk. Også afløsningsordet defineres af Sandøy sammested: “Eit avløysarord er altså ord som blir laga anten spontant eller gjennom systematisk språkroktarbeid for å erstatte eit importord. Dette er uttrykk for den leksikalske purismen”, og han giver eksempler som *feedback* > *tilbakemelding*; *snowboard* > *snøbrett*. Her er afløsningsord det samme som det der ellers kaldes indirekte lån, og som i dansk tradition næppe opleves som det prototypiske afløsningsord. Således skriver Erik Hansen (Hansen 1999: 91) om afløsningsord at det er: “et ord af dansk struktur som erstatter et fremmedord der findes i sproget, eller som indføres for at undgå optagelsen af et nyt fremmedord. Afløsningsord er enten oversættelser eller omsætninger”. Her er altså tale om en grad af bevidsthed i afløsningsordet i modsætning til kategorien indirekte lån (oversættelselån). Mere utvetydig er Brink (Brink 2001: 9) som definerer afløsningsordet som “et udtryk, der er skabt eller betydningsændret for at udelukke eller udrydde et andet ord”. I det følgende benyttes Sandøys definition i lighed med de øvrige nationale undersøgelser. Det betyder at det der i dansk traditionelt kaldes oversættelselån, betydningslån, omsætning og hybriddannelse hér alle er at regne som afløsningsord, mens de direkte lån og pseudolån her regnes som importord.

Andre spørgsmål, som er blevet aktualiseret i forbindelse med gennemførelsen af denne undersøgelse, er i hvor høj grad afløsningsordet er et hjemligt ord (i modsætning til et fremmed ord eller i modsætning til et gammelt ord), og om afløsningsordet i betydningen dækker det samme som importordet således at importordet kan benyttes i stedet for afløsningsord og omvendt, og om ordparrene har samme brugsområde og stilistiske valør, jf. 4.1.

3.2. Metoden

Metoden som vi har valgt, er hentet fra Johansson & Graedler (2002), som undersøger konkurrencen mellem direkte lån (= importord) og afløsningsord ved at se på et vist antal ords hyppighed i tre forskellige korpusser fra 1986–90, 1991–95 og 1996–2000. De undersøgte ord svarer til hinanden parvis, og deres hyppighed sammenlignes over tid. Ordparrene er karakteriseret ved at de alle er etablerede ord, de er substantiver, betegner konkrete, og af struktur er de fremmede ord endog meget fremmede for norsk ordstruktur, fx *whiplash*, *releaseparty*, *windsurfing*. De er fremmede i ordstrukturen på det ortografiske niveau, og på det udtalemæssige er der både enkeltlyde, lydcombinationer og stavelsesstrukturer som ikke normalt kendes i norsk. Sådanne ord har større tendens til kraftig assimilering (Bønlykke 2003), den kraftigste assimilering er overgang til hjemlig dannelse. Endvidere er alle ord undtagen to (*marketing*, *design*) sammensætninger i udgangssproget og i norsk. Det er

velkendt (Hansen 1985) at simpleksord som *rock*, *baby* sjældent får nationalt modsvar, mens sammensætninger, fx *posedame* (< *bag lady*), *dødsmetal* (< *death metal*) hyppigere oversættes, mest hyppigt når der er tale om en en-til-en-oversættelse (Hansen 1999).

Betydningsmæssigt dækker de valgte ord det samme, der kan være tale om stilistiske, pragmatiske eller sociolingvistiske årsager til at man vælger at benytte ordet *brettsailing* eller *windsurfing*. Det betyder at det strukturelt set kun er en enkelt importordstype som Johansson & Graedler her konfronterer med de mulige afløsningsord. I undersøgelsen af de ord som er tilvejebragt via det fælles excerperede avismateriale, viser det sig at metoden næppe kan bruges til andre typer ordpar, herom nedenfor. Det får også konsekvenser i undersøgelsen af det danske materiale at den valgte metode kun kan benyttes for denne ene type ordpar idet denne type – hvor parret består af etablerede ord, begge substantiver, begge sammensætninger, med fuld tydiditet og med forskelle bestående af fremmed struktur over for hjemlig struktur – er kun svagt repræsenteret i det danske materiale.

3.3. Materialet og perioden

Materialet består af en række ord som oprindeligt er indsamlet i forbindelse med A-projektet, omfanget af importord i Norden (Selback & Sandøy 2007). Orddudvalget bærer i nogen grad præg af at materialet som helhed er ganske lille. Materialet er ikke for lille i forbindelse med vurdering af det samlede antal af importerede ord set i relation til samlet antal hjemlige ord, men ser man på de enkelte ord, slår materialets herkomst stærkt igennem, fx er det danske materiale stærkt præget af at en af de undersøgte aviser bringer sexannoncer, og dette ordstof får en langt større vægt end det har i det virkelige liv.

Et stort antal af importordene som danner udgangspunkt for en sammenligning mellem importord og afløsningsord, er uetablerede importord, tilfældige ord-dannelser som falder uden for normal optagelse i en ordbog, fx *fakultetsghetto*, *fist-fuckingcocktail*, *fritidspopgruppe*. Sådanne lejlighedsdannelser har ifølge deres dannelse og udbredelse ikke et tilsvarende afløsningsord. Ved lejlighedsdannelser er pointen at der benyttes bestanddele i sproget til en ny sammensætning som man har behov for her og nu og aldrig siden. Mange af de lejlighedsdannelser som fremkommer ved analyse af løbende tekst, bestående af elementer af både hjemlig og fremmed herkomst, er som sådan slet ikke uinteressante, men skal analyseres anderledes end ved denne parundersøgelse.

Mange af de ord som er repræsenteret i materialet, er substantiver og adskiller sig ikke fra andre udvalg af løbende ord, det er sammensætninger og oftest konkrete som betinger hyppig afløsning. Men når de netop er fremdraget i denne undersøgelse som eksempler på importord, er de – hvis de ikke er tilfældige orddannelser – netop etablerede låneord uden et afløsningsord som konkurrent.

Perioden er fra 1945 til 2000 for hele det nordiske importordsprojekt, og altså også for de importord som er udvalgt og excerperet til brug for undersøgelsen af omfanget af importord i de nordiske sprog. Den almene diskussion af tidsgrænsen kan man læse om i Selback & Sandøy (2007).

Perioden 1945–2000 er ganske godt beskrevet i danske ordbøger med *Supplementet til Ordbog over det danske Sprog*, bind 1–5, og Jarvad: *Nye ord i dansk. Ordbog over nye ord i dansk 1955–1998*. Der er således ord i den excerperede liste i omfangsundersøgelsen som kan tilbagedateres.

Tidsfaktoren for konkurrencen mellem importord og afløsningsord selv i en synkron beskrivelse kan i øvrigt også give interessante resultater: i 1987 registreres første gang ordet *homeshopping* som 'det at foretage indkøb fra hjemmet hvor varerne præsenteres på tv og bestilles via telefon'. Dagbladet Politiken foranstalter en konkurrence om et afløsningsord (Hansen 1996), og valget bliver *hjemmekøb*; men mens snakken går, er fænomen og ord overhalet af *e-handel*. Helt på samme måde går det med *homebanking*, som overhales af *netbank* (*Nyt fra Sprognavnet 1990/1: 3*).

Fra *Supplement til Ordbog over det danske sprog* og fra Pia Jarvad: *Nye ord i dansk. Ordbog over nye ord i dansk 1955–2000*:

- 1945: *fairness* 'anstændig opførsel'
Montgomeryhue, Montyhue 'baret opkaldt efter den britiske feltmarskal Bernard Montgomery som stod for befrielsen af bl.a. Danmark i maj 1945'
- 1950: *crazykomik* 'komik med skøre og ukonventionelle indfald'
flip-over 'stativ med blok i stort format og med blade som kan vendes op og bagud, til undervisningsbrug'
- 1955: *flasb* 'kraftigt lysglimt til brug ved fotografering i mørke rum'
jukebox
- 1960: *art-director* 'tegnestuechef i reklamebranchen'
rockabilly 'country-inspireret rockmusik'
- 1965: *dip* 'kold sovs til fx chips, salat'
single 'aleneboende person'
- 1970: *clean* 'afvænnet fra misbrug af stoffer'
downtown 'den centrale del af en større by',
- 1975: *comedy*, 'morskabsunderholdning'
weekendfar 'far som kun ser sine børn i weekenden'
- 1980: *businessclass* 'passagerklasse på fly med særlige faciliteter som fx god plads og gratis servering'
healer 'person som helbreder ved forskellige alternative midler'
- 1985: *aids-virus* 'virus som forårsager aids'
cd-rom 'plade med store mængder digitalt lagrede data som kan hentes til en computer'
- 1990: *bananasplit* 'dessert med banan og is'
notebook 'lille bærbar computer'
- 1995: *bake-off* 'halvfabrikata af brød og kager som færdigbages lokalt'
web 'det verdensomspændende elektroniske net'
- 2000: *blog* 'personlig side på internettet, netdagbog'
powernap 'kort lur som skal øge ens arbejdsindsats'

4. De udvalgte fællesord og emneord

Som følge af det noget uensartede udgangsmateriale har det været nødvendigt at udforme retningslinjer for et udvalg af materialet til denne undersøgelse. Der er blevet etableret en fællesliste med 138 ord fra de 6 sprogsamfund, dansk, norsk, svensk, finlandssvensk, finsk og islandsk. Listen er fremkommet ved at hver enkelt person fra de respektive lande med udgangspunkt i A-projektets (Selback & Sandøy 2007) udvalg af importord har givet forslag til denne fællesliste med ord som i det pågældende sprog havde et modsvarende hjemligt ord. Ideen har været med udgangspunkt i en række importord som måtte kunne antages at være optaget i alle sprogene, at kunne måle forskelle mellem sprogene i deres villighed til at benytte afløsningsord i stedet for importord. Men denne fællesliste er næppe kommet i stand

efter helt samme kriterier for de enkelte sprog, fx er antallet af ord fra de forskellige sprog forskelligt. Fælleslisten består af 49 ord fra dansk, 25 ord fra norsk, 26 fra svensk, 35 fra finsk og 20 fra islandsk (samme ord er foreslået af flere, derfor er forslagene fra sprogene større end det samlede ordantal). Så ud fra dette kan man ikke umiddelbart beregne forskelle i hyppighed mellem importord og afløsningsord i de forskellige sprog.

4.1. Importord og afløsningsord i betydning og brug

Sammenligning af importord og afløsningsord må bygge på at de to ord dækker samme semantiske felt. Men det gør de sjældent idet ordets betydning overtages, men også akklimatiseres. Når det drejer sig om lån af ord som også er nye i långiversproget, er det ofte fuldlån, og vi låner både hele udtrykket og hele indholdet, fx *virtual reality*, *foodprocessor*, *cyberspace*, *computer*. I nogle tilfælde indlånes nye ord som også betegner nye ting, men hvis ordet er betydningsbeslægtet med gamle ord, kan der ved det nye indlån ske en betydningsdifferentiering både i det nye ord og i det gamle. Den ændring i forhold til det långivende sprog der sker betydningsmæssigt af det nye ord, afhænger således af det gamle ordforråd, og det gamle ordforråd bliver ligeledes tilpasset efter tilvæksten i ordforrådet. Det hænder også at et lån får sin egen betydningsudvikling i dansk, og dermed får en bredere eller snævrere betydning end i det långivende sprog (Jarvad 1995).

Når det drejer sig om gamle ord i långiversproget (her engelsk), er det ofte sådan at vi kun låner én side af det engelske ords betydning. Når det långivende sprogs ord har flere betydninger der ligger tæt op ad hinanden, så bruges det i dansk kun i en af betydningerne, eller også sker der en betydningsglidning i forhold til det långivende sprog. Ordet *dumpe* kendtes i forbindelse med dumpe til eksamen, men to nye betydninger har ordet fået fra tilsvarende brug i engelsk. Første gang det er indlånt, er if. *Ordbog over det Danske Sprog* omkring 1900, og ordbogen giver en betydningsforklaring: 'sælge (større varemængder) på et fremmed marked til en væsentlig lavere pris end den, hvortil varen afsættes i produktionslandet'. Tilsvarende betydningsangivelse finder man i *Nudanske Ordbog* i udgaven fra 1992: 'varesalg i udlandet til kunstigt nedsatte priser', og ordet kan også bruges om tabsgivende, men markeds-erobrende underbud i almindelighed, fx i produktionslandet. En udvidelse i brugen af ordet finder man i det nye udtryk "social dumping". Med det udtryk menes der det at danske arbejdere bliver underbudt af udenlandske arbejdere, både lønmæssigt og med hensyn til fx sikkerhedskrav. Dette udtryk er fra 1989, og det er blevet ganske almindeligt siden da. Den anden gang vi indlåner *dumpe* er fra begyndelsen af 1970'erne, og det betyder 'at udkaste, sænke affald e.l. i havet'. Denne betydning kan dog også forstås som en udvidelse af den helt oprindelige betydning 'lade noget falde tungt'.

Ordet *city* betyder både 'by' og 'den centrale del af en by', i dansk har vi kun lånt den sidste betydning. Det engelske ord *trailer*, som betyder 'vogn', bruges i dansk kun om den type vogn som også kaldes 'anhænger'. Denne betydningsglidning eller betydningsindskrænkning i forhold til det långivende sprog er overordentlig almindelig, det er mere reglen end undtagelsen.

4.2. Fælleslisten

Af de i alt 138 ord fra fælleslisten (se bilag 1 og bogens første kapitel) er 40 importord som ikke har et dansk afløsningsord, fx *bodylotion*, *biv*.

Der er 10 importord som har et tilsvarende afløsningsord, men som ikke har betydningsidentitet mellem importordet og det tilsvarende afløsningsord. Det gælder fx ordet *bag* som svarer til ‘pose’, ‘taske’, ‘sæk’, fx *posedame* < *bag lady*, *ligsæk* < *body bag*, og det gælder ordet *facilitet*, som i dansk kan dække både ‘bekvemmeligheder’ og ‘nødvendigt udstyr’ m.v.

Der er en række ord hvor det viser sig ikke at være muligt at sammeligne importordet og det modsvarende hjemlige ord idet der er for stor brugsforskel mellem de to ord. Det gælder således for fx *booke* over for *bestille*: man kan *booke* eller *bestille* en flyrejse, men det er ikke normalt at *booke* chokolademousse til dessert på restauranten; her *bestiller* man. Denne type er der 6 af, fx *blende* – *blande*.

Nogle gange sker det at importordet fungerer som citatord i den danske kontekst, og det danske ord er en oversættelse, ikke et afløsningsord, dvs. man ikke kan substituere i konteksten. Der er 9 eksempler på denne type: *girl* – *pige*, *country* – *land*. Det er sandsynligvis det oprindelige materiales mange (sex)annoncer der afføder disse mange eksempler.

Der er 3 eksempler på at både afløsningsordet og importordet er fra før 1945, fx *boss* – *chef* – *leder*.

2 importord kan illustrere de principielle problemer der er ved en sådan sammenligning mellem sprogene: til det engelske ord *net* svarer svensk og finsk *nät*, som viser tilpasning til svensk og finsk. En tilsvarende tilpasning kan ikke vises på dansk, da *net* på engelsk og dansk stavemæssigt er sammenfaldende. Det at importord er lig med afløsningsord gælder også for *internet*.

Importordet eller afløsningsordet findes (vist) ikke i dansk ved 15 ord, fx *color CD*, *NHL-hockey*, *safetycar*.

Pga. sammenfald med andre ord ved enten importordet eller afløsningsordet har det været umuligt at gennemføre en undersøgelse af frekvensen. Det er sket i 4 eksempler: *mail* – *post*, *party* – *fest*.

I tilfældet *pommes frites* er de hjemlige modsvar i norsk og svensk *franske poteter* / *fransk potatis*, som er noget andet end dansk *franske kartofler*, en art falske venner i importordene i de forskellige nordiske sprog. Udover *pommes frites* er der endnu ét tilfælde af en falsk ven: *pocket book* betyder ikke *lommebog*. I alt altså 2.

Tilbage er til frekvensundersøgelse 49 ordpar fra fælleslisten hvor der med rimelighed kan være tale om nogenlunde synonyme ordpar hvor det ene er importord, det andet afløsningsord, og hvor brugsområdet er nogenlunde det samme.

På tilsvarende måde er de udvalgte ord fra visse emneområder (se 4.3. nedenfor) medtaget i skemaet her.

Figur 6: Fordelingen af ord som udskydes på grund af manglende sammenlignelighed

<i>Importord/ afløsningsord</i>	<i>fællesord</i>	<i>emneord</i>
Intet modsvar	40	21
Forskelligt tydområde	10	4
Forskelligt brugsområde	6	2
Citator	9	
Eksisterer ej i dansk	15	
Frekvensproblem	4	
Fra før 1945	3	1
Importord = afløsningsord	2	
Falske venner	2	
Restgruppe af sammenlignelige ord	49	12

De sammenlignelige ord er undersøgt med hensyn til alder ved brug af Pia Jarvad: *Nye Ord. Ordbog over nye ord i dansk 1955–1998*, Dansk Sprognævns ordsamling, *Ordbog over det Danske Sprog*, 1918–55; *Supplement til Ordbog over det Danske Sprog*, fra Aa til Løvtelt, 1992–2001, og de utrykte samlinger som ligger til grund for *Supplement til Ordbog over det Danske Sprog*.

Ordene er undersøgt med hensyn til hyppighed i korpusset InfoMedia. De første kilder i InfoMedia er fra 1987, og databasen var tidligere langt mindre dækkende end i dag. Korpusset var i første omgang dagbladet Politiken med tilhørende aviser og siden ekspanderet til i 2005 at rumme 10 mio. artikler i fuld længde fra en lang række førende danske trykte medier som hovedstadsaviserne, provinsaviser som Jydske Vestkysten og Fyens Stiftstidende, fagblade som Computerworld og Dagens Medicin. I antal løbende ord bevæger vi os i omegnen af 7 000–10 000 mio.

I bilag 2 er samtlige de undersøgte ord fra fælleslisten angivet med deres frekvens udregnet i % for hver af de tre 6-års-perioder: 1.1.1987–31.12.1992; 1.1.1993–31.12.1998 og 1.1.1999–31.12.2004, og i en kolonne er ældste belæg for ordene opgivet.

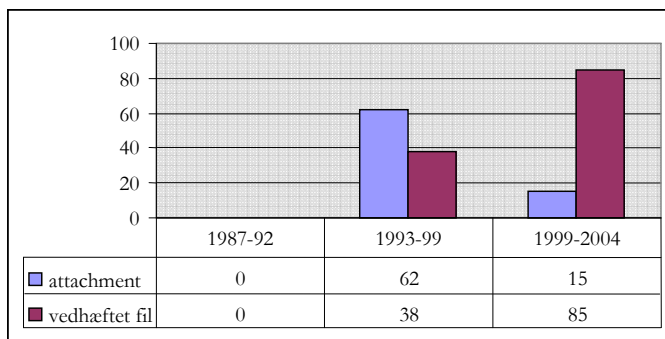
4.3. Udvalgte ord fra bestemte emner

Den anden fællesliste er sammensat af forslag fra deltagerne i de 5 sprogområder med 10 almindelige ord inden for sfærerne it, mad, boldsport og ungdomsmusik. Det enkelte ord var enten del af et ordpar (importord–afløsningsord) eller enten importord eller afløsningsord. Her blev den endelige liste revideret således at hvert emneområde endeligt blev på 10 ord og alle sprog nogenlunde ligeligt repræsenteret i udvalget. Ordene er alle gennemgået på samme måde som ordene fra fælleslisten. Alle ordene her er beskrevet i bilag 3 på samme måde som ved fællesordene i bilag 2.

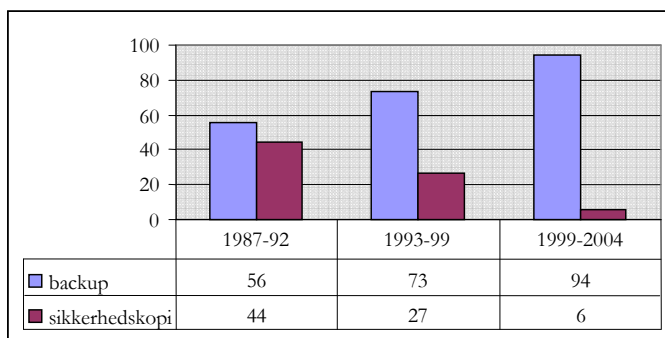
4.3.1. IT

It-ordene er ord for konkrete nye ting og fænomener. I 3 tilfælde er der ikke noget afløsningsord: *cracker*, *junkemail* (uønsket post) og *surfe* (på nettet), i tilfældet *downloade* er afløsningsordet eller ordforbindelsen *hente*, *tage ned* så umanerligt hyppige at det er umuligt at gennemgå alle tilfældene for at afgøre om der er tale om afløsning for *downloade* eller noget andet som fx *hente kartofler hos grønthandleren* eller *tage julepynten ned fra loftet*. Tilbage er 6 ord som undersøges med hensyn til hyppighed (se bilag 3). Hjemlige ord vinder i tilfældene *vedhæftet fil* (fig. 7), *hjemmeside* og *bærbar*, mens importordene *backup* (fig. 8), *monitor* og *diskette* er klare vindere. Man kan mærke sig at der i tidsforløbet sker en øgning af det hjemlige udtryk på bekostning af det importerede ved *attachment* / *vedhæftet fil*, mens det modsatte er tilfældet ved *backup* over for *sikkerhedskopi*. En sådan udvikling over tid sker ikke ved de 4 andre ord.

Figur 7: Hyppighed i brugen af ordene *attachment* / *vedhæftet fil* i Infomedia-korpusset, udregnet i procent i tre 6-års-perioder.

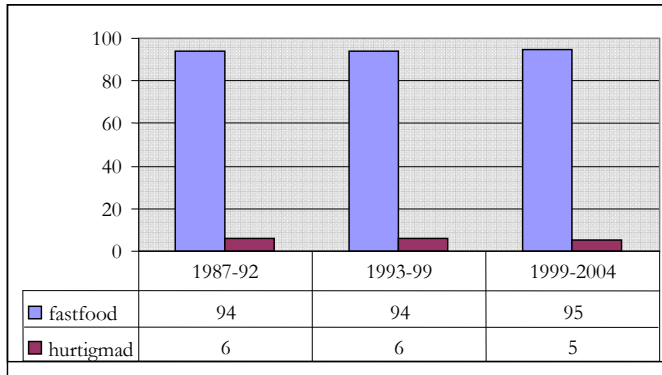
Figur 8: Hyppighed i brugen af ordene *backup* / *sikkerhedskopi* i Infomedia-korpusset, udregnet i procent i tre 6-års-perioder

4.3.2. Mad

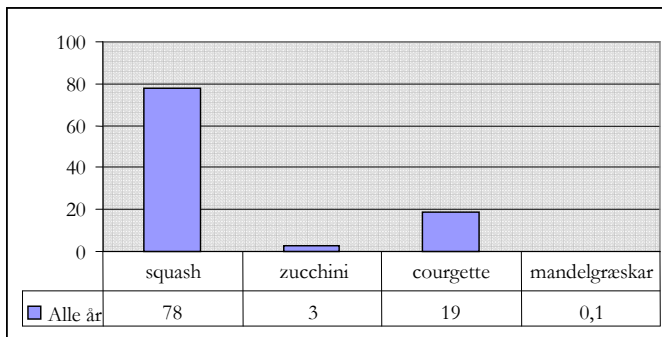
Ordene fra madområdet har kun få mulige afløsningsord. Ordet *broccoli*, som dog i dansk også er fra slutningen af 1700-tallet, *cornflakes*, *croissant*, *junkfood*, *ribeye*, *sandwich(toaster)* og *snacks* har ikke afløsningsord, ordet *køkkenmaskine*, som kan bruges som afløsningsord for *foodprocessor*, er for bredt idet det også dækker andre maskiner som bruges i køkkenet. Tilbage er 2 som undersøges med hensyn til hyppighed (Fig. 9 og 10), i begge tilfælde er importordene klart foretrukket.

Figur 9: Hyppighed i brugen af ordene *fastfood* / *hurtigmad* i Infomedia-korpusset, udregnet i procent i tre 6-års-perioder

Afløsningsordet er her *hurtigmad*. (En modsætningsdannelse til *fastfood* er ordet *slowfood*, som er dannet på hjemlig grund. Det er først dannet på italiensk og er derfra udbredt til en række sprog, herunder dansk.)

Figur 10: Hyppighed i brugen af ordene *squash* / *zucchini* / *courgette* / *mandelgræskar* i Infomedia-korpusset, udregnet i procent i tre 6-års-perioder

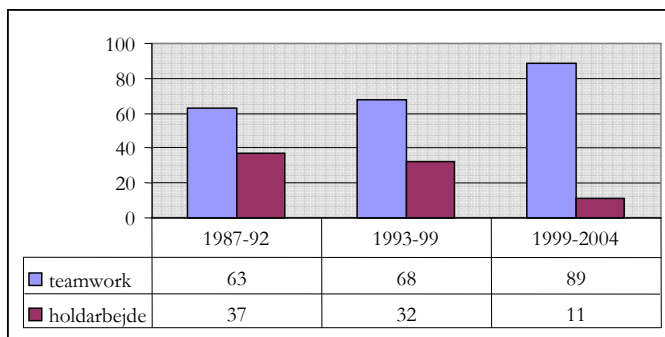

Denne grønsag af græskartypen har det danske navn *mandelgræskar*, mens det fra et indiansk sprog via engelsk lånte ord *squash* er mest almindeligt. Dog har den fransk-importerede *courgette* en vis udbredelse, mens det italienske *zucchini* må betegnes som sjældent.

4.3.3. Boldsport

Ordene *bowling*, *green* (i golf), *offside* og *squash* (ketsjersport) har ikke danske afløsningsord. Ordet *basket* er den danske variant af engelsk *basketball*, og det ord som umiddelbart ser rigtig dansk ud, er *basketbold*, men det betegner bolden som benyttes til spillet. Egentligt afløsningsord er *kurvebold* fra 1901, hvor *basketball* er fra 1890; mens *basket* er fra 1951. Det samme forhold gør sig gældende for ordet *volleybold*, som også betegner bolden som der spilles med. Både ordparrene *corner-hjørne* og *team-hold* har afløsningsord som er så hyppige og så meget brugte i alle mulige andre sammenhænge at det ikke er muligt at undersøge dem. I fig. 11 er medtaget *teamwork-holdarbejde* som en art substitut, men disse to ord er selvsagt ikke repræsentanter for domænet boldsport. I ordparret *quarterback-spilfordeler* fordeler ordene sig på hver sin sport, henholdsvis amerikansk fodbold (som ikke har nogen særlig udbredelse i Danmark) og håndbold (som har en særlig stor udbredelse i Danmark). Tilbage står 2 ordpar som er undersøgt med hensyn til hyppighed, men ingen giver anledning til at tale om egentlig konkurrence idet der er tale om 98–99 % til den importerede variant.

Figur 11: Hyppighed i brugen af ordene *teamwork* / *holdarbejde* i Infomedia-korpusset, udregnet i procent i tre 6-års-perioder

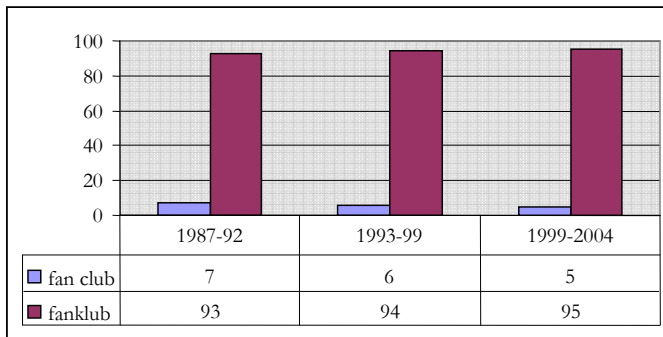

Her kan der konstateres en konkurrence over tid idet *teamwork* for hver periode øger sin popularitet på bekostning af *holdarbejde*.

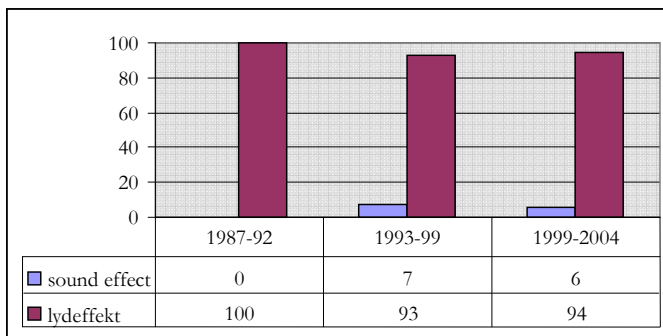
4.3.4. Ungdomsmusik

Af de 10 ord der er inden for domænet ungdomsmusik, er der 8 ord som ikke har dansk afløsningsord. De to sidste ord er undersøgt med hensyn til hyppighed, og den danske variant står omtrent enerådende i begge tilfælde.

Figur 12a: Hyppighed i brugen af ordene *fan club* / *fanklub* i Infomedia-korpuset, udregnet i procent i tre 6-års-perioder

Figur 12b: Hyppighed i brugen af ordene *sound effect* / *lydeffekt* i Infomedia-korpuset, udregnet i procent i tre 6-års-perioder

I begge tilfælde står den hjemlige variant stærkt gennem hele perioden.

4.4. Fordelingen mellem importord og afløsningsord

Af de 49 undersøgte ord fra fælleslisten er det således at importordet er klart hyppigst i omkring 1/3 af tilfældene, men til gengæld er der også en klar 1/4-del hvor afløsningsordet tydeligt er det hyppigste. Lader man de overvejende hældninger til de to grupper medtælle, bliver det lidt over halvdelen af ordene (52 %) hvor importordet står stærkest, mens det er noget under halvdelen (39 %) hvor afløsningsordet står stærkest. Det ser ikke ud til at tallene rykkes nævneværdigt hvad enten det drejer sig om fællesord eller emneord eller begge til sammen.

Figur 13: Oversigt over fordelingen af importord og afløsningsord fra fælleslistens og emnelistens sammenlignelige ord

<i>Import og afløsningsord</i>	<i>Antal fællesord</i>	<i>Fællesord i %</i>	<i>Antal emneord</i>	<i>Alle ord</i>	<i>Alle ord i %</i>
Importordet klart hyppigst	16	31	7	23	36
2/3 importord, 1/3 afløsningsord	9	19	1	10	16
1/3 importord, 2/3 afløsningsord	8	17	0	8	13
Afløsningsord klart hyppigst	11	23	5	16	26
Begge ord lige gode	5	10	0	5	8

Det er også interessant at sammenligne alle ordene fra de komplette lister, men her må man fratrække de typer hvor det er uklart hvad man sammenligner. Det er grupperne hvor man ikke kan afgøre om importordet modsvarer af afløsningsordet på grund af usikkerhed i betydningen, brugen mv. (se fig. 6). Ved en sammenligning mellem antallet af afløsningsord og importord kan vi således kun medtage den gruppe af importord som klart ikke har afløsningsord (= gruppe 1 i bilag 1). Fordelingen kan ses i fig. 14.

Figur 14: Oversigt over fordelingen af importord over for manglende modsvar og afløsningsord med større eller mindre sprogbrugstilslutning i fælleslisten og emnelisten

<i>Alle ord</i>	<i>Fællesord</i>	<i>Emneord</i>	<i>I alt</i>	<i>I alt i %</i>
Ej modsvar	40	21	61	50
Klar import	16	7	23	19
Mest import	9	1	10	8
Mest afløsning	8	0	8	7
Klar afløsning	11	5	16	13
Begge	5	0	5	4
I alt	89	34	123	101

Denne oversigt viser at importordet står ret stærkt i dette materiale, knap 80 % er importord, mens der i 20 % foretrækkes et afløsningsord.

4.5. Fordeling på ordklasser

Et nyt ordforråd består fortrinsvis af substantiver, og det er helt naturligt eftersom substantiver betegner ting og fænomener, og det er tingene og fænomenerne som indlænes og som er nye. I en gængs ordbog som fx *Retskrivningsordbogen*, udgivet af

Dansk Sprognævn 2001, er ca. 69 % af ordene substantiver (kolonne 5) – i *Nye ord i danske* (Jarvad 1999b) er det 76 % (kolonne 2: NOID). Og det er især inden for substantiverne vi låner; ca. 1/3 af de nye substantiver i den ordbog er lån fra engelsk. Dette gør sig også gældende i materialet hos Selback (2007: 69), selv om der er tale om løbende tekst hvor fordelingen normalt er helt anderledes end i ordbøger, jf. tallene fra London-korpusset i sidste kolonne. I vores udvalgte materiale er der endnu mere fokuseret på ordklassen substantiv, og det vil næppe give mening at sige noget om afløsningsord over for importord for andet end substantiverne.

Figur 15: Ordklassefordeling i procent

	NOID	Selback	HER	RO	London
Subst	76	88	87	69	14
Verb	8	2	7	11	20
Adj	8	10	3	17	6
Adv			3	2	9
Fork.				1	
Pron					17
Præp					9
Partc.	3				
Forb.	4				
Rest	2				
Diskursmarkør					9

4.6. Fordeling på importordstyper

Direkte lån er der først og fremmest tale om her, altså ord hvor et fremmed morfem eller ordudtryk overføres til det hjemlige ordforråd sammen med hele betydningen eller dele af betydningen. Det kan hjemliggøres eller modificeres lydligt, ortografisk, morfologisk, syntaktisk og semantisk. Eksempler er: *coache*, *darling*. *Pseudolån* er ord som ikke findes i engelsk, men som består af engelske elementer. Standardeksemplet i dansk er *babylift*, som på engelsk hedder *carrycot*. Eksempler er *slowfood*, *basket* (af engelsk *basketball*), og *light* 'let' bruges til at angive varer som indeholder færre uønskede stoffer end standardvaren, fx cigaretter med lavt indhold af tjære og sodavand med lavt indhold af kalorier, men i engelsk bruges det ikke på tilsvarende måde som i dansk. I USA hedder fx det vi på dansk kalder *light-cola* for *diet-cola*, og *light* i dansk svarer generelt til *diet* i engelsk.

Hele materialet består af 83 ord, ord uden hjemligt modsvar og ord hvor importordet står helt klart som vinder over det tilsvarende afløsningsord.

Figur 16: Importordstyper i procent

<i>Importordstyper</i>	
Fra engelsk	80
Andre sprog	6
Forkortelse	14
Pseudolån	0

Forkortelser (fx *dvd*, *hiv*) er rubriceret som importord, men det er en særlig type idet den på mange måder ikke adskiller sig fra andre forkortelser af hjemlig herkomst. Derfor har man næppe heller behov for afløsning af denne type, og den kombineres gerne med hjemlige ord, fx *dvd-spiller*, *sms-tjeneste*.

Figur 17: Materialet fordelt på importordenes orddannelse – i procent

Materialet er fortsat det samme, 83 ord, jf. ovenfor

<i>Importordsorddannelse</i>	
Forkortelse	14
Sammensætning	39
Afledning	16
Simpleksord	31

I gruppen simpleksord gemmer sig den interessante gruppe af ord hvor det importerede ord er en ny betydningsudvikling i oprindelsessproget, og er som sådan sandsynligvis vanskeligere at afløse med hjemligt ord. Det er ord som *spam*, *surfe* (på havet), *in*, *out*, *web*, *zoom*. Det er 1/3-del af hele materialet. I Dent (Dent 2003) oplyses det at inden for nyordskategorierne i engelsk er 15 % af de nye ord betydningsudviklinger i gamle ord – en procentsats som er langt højere end i fx dansk, hvor nye betydningsudviklinger er på ca. 5 % (Jarvad 1999a).

4.7. Fordeling på afløsningsordstyper

Det spontane afløsningsord repræsenterer forskellige typer: Oversættelselån er ord og udtryk der er en mere eller mindre tæt oversættelse af et fremmed ord, ofte led for led, fx *datavarebus* (< *datavarehouse*), *frontløber* (< *frontrunner*). I visse tilfælde kan der være vanskeligheder som følge af flere mulige afløsningsord, fx ved det medtagne ord *bag* (= norsk *veske* = dansk *taske*), men i ordet *posedame* < *bag lady* vælges en blandt flere mulige oversættelse, fx **sækkedame*³, jf. *ligsæk* efter *body bag* eller **pudedame*, jf. *air bag*. Desuden kan et engelske ord have flere afløsningsord, fx *skerabekort*, *skerabelod*, *skerabeplade* alle efter *scratch card*. Omsætninger til dansk af et

³ Sjerne markerer at ordet ikke er faktisk brugt; det er et muligt ord.

engelsk ord er friere i forhold til udgangssproget, fx *sikkerhedspude* (< *airbag*), *barbermaskine* (< *shaver*). Betydningsudvidelser sker når et dansk ord eller udtryk får ny betydning under indflydelse af det tilsvarende engelske ord, dvs. man overtager en fremmed ordbetydning på et hjemligt ord, fx *virus* 'edb-program som ændrer eller ødelægger data i et edb-anlæg' (efter samme brug af *virus* i engelsk). I en række tilfælde sker der betydningsudvidelser eller indskrænkninger i det gamle ord som følge af en ny betydning som tillægges ordet, og står importordet ved siden af som en brugbar mulighed, sker der nemt en betydningsdifferentiering, så der næppe er tale om ordpar, men om flere ord, ordbrug og ordbetydninger.

Hybrider består af en del importeret ord og en del hjemligt eller i forvejen kendt ord. Det er ord som *e-mail-adresse*.

Materialet til at karakterisere vellykkede afløsningsord er væsentligt mindre end importordsmaterialet. Det drejer sig om de afløsningsord som i de to lister er overvejende eller klare vindere over importordet, samt de ord hvor importordet og afløsningsordet bruges lige meget. I alt 22 ord. Heraf er o. 90 % fra engelsk, 10 % fra andre sprog. Importordene fordeler sig med ca. 1/3-del til hver af kategorierne sammensætning / afledning / simpleksord, mens de vindende afløsningsord slet ikke er dannet ved afledning, men med langt flere sammensætninger og ved brug af i forvejen eksisterende gamle ord, fx *in – moderne*; *poster – plakat*.

5. Er holdningen til afløsningsord og brugen af dem den samme?

I forbindelse med det fællesnordiske importordsprojekt opstillede vi i foråret 2002 ordpar bestående af importord og det tilsvarende nationale ord til brug for en opinionsundersøgelse i alle de nordiske lande. Formålet var at afdække holdninger til spørgsmål som "Bør der laves nye danske ord som erstatter de engelske ord som vi får ind i sproget?" og "Hvilket ord foretrækker du at bruge af *mail* og *e-post*; *bodyguard* og *livvagt*; og *design* og *formgivning*? Om undersøgelsen og resultater derfra, se Vikør & Kristiansen (2005).

Der blev stillet spørgsmål om hvorvidt der bør laves nye danske ord som erstatter de engelske ord som vi får ind i sproget? Besvarelsen i dansk viste at over halvdelen af de adspurgte (ca. 1000 adspurgte) var uenige i at der skulle laves afløsningsord for engelske ord, se fig. 18.

Figur 18: Bør der laves nye danske ord som erstatter de engelske ord vi får ind i sproget?

Helt enig	17 %
Overvejende enig	16 %
Hverken eller	9 %
Overvejende uenig	20 %
Helt uenig	37 %
Ved ikke	2 %

I vores materiale genfindes de ord som blev brugt som konkrete ord i opinionsundersøgelsen, og jeg har derfor sammenlignet holdningen med den faktiske brug. I de følgende fig. ser man holdningen til ordene i opinionsundersøgelsen med en efterfølgende fig. som viser brugen af de konkurrerende ord, som det kommer til udtryk i Infomedia-korpusset opdelt i tre 6-års-perioder. Der er godt samsvar mellem holdning og brug i den sidste periode fra 1999–2004, hvor ordene også først er blevet etablerede.

Figur 19: Holdningen til *mail* og *e-post* i opinionsundersøgelsen – i procent
Spørgsmål: Hvilket ord foretrækker du at bruge af *mail* og *e-post*?

Mail, e-mail	81
E-post	10
Begge	2
Ved ikke	6

Figur 20: Brugen af ordene *e-mail* / *e-post* / *e-brev* i Infomedia-korpusset, udregnet i procent i de tre 6-års-perioder

	1987–92	1993–99	1999–2004
E-mail	0	58	93
E-post	0	41	7
E-brev	0	0,2	0,4

Der er overensstemmelse mellem holdningen og brugen af *e-mail* over for *e-post* (*e-brev*) i den sidste periode, mens brugen viser at afløsningsordet *e-post* i perioden 1993–99 står ganske godt, men bliver udkonkurreret.

Figur 21: Holdningen til ordene *bodyguard* / *livvagt* i opinionsundersøgelsen – i procent
Spørgsmål: Hvilket ord foretrækker du at bruge af *bodyguard* og *livvagt*?

Bodyguard	43
Livvagt	43
Begge	12
Ved ikke	3

Figur 22: Brugen af ordene *bodyguard* / *livvagt* i Infomedia-korpusset, udregnet i procent i de tre 6-års-perioder

	1987–92	1993–99	1999–2004
Bodyguard	43	54	50
Livvagt	57	46	50

Holdningen og brugen af *bodyguard* over for *livvagt* (fig. 21 og 22) er den samme, nemlig en nogenlunde ligelig fordeling på de to ord. Derimod er holdningen mere positiv over for afløsningsordet *formgivning* end den er i det ”virkelige liv” som man kan se det i fig. 23 og 24.

Figur 23: Holdningen til ordene *design* / *formgivning* i opinionsundersøgelsen – i procent

Spørgsmål: Hvilket ord foretrækker du at bruge af *design* og *formgivning*?

Design	79
Formgivning	12
Begge	7
Ved ikke	2

Figur 24: Brugen af ordene *design* / *formgivning* i Infomedia-korpusset, udregnet i procent i de tre 6-års-perioder

	1987–92	1993–99	1999–2004
Design	96	96	97
Formgivning	4	4	3

6. Det gode ord

Indlånsstrategien resulterer i de forskellige slags ord, og afgør om benævnningen på et nyt begreb ender som et importord eller et afløsningsord. På vej til etableringen af ordet kan det optræde i forskellige typer og undertyper, men i almindelighed ender et ord med at etablere sig i en af grupperne. Markedsføringen af ordet er også medvirkende til hvilket ord det ender med at blive. I forbindelse med en reklamekampagne med temaet ”Beskyt vores vådområder” valgtes ordet *vådområde* for det engelske *wetlands*, som er en fællesbetegnelse for småsøer, enge, sumpe, moser, åer og lignende. Med en massiv reklameindsats blev budskabet formidlet, og dermed også ordet. Med en ligeledes massiv reklameindsats er ordet *airbag* også formidlet, det blev valgt af de respektive bilfirmaer, og det gjorde at *luftpude*, *luftpose* eller det til *sikkerhedssele* parallelle ord, *sikkerhedspude*, ikke fik en chance.

Men også ordets struktur på engelsk er med til at afgøre hvad det er for en slags lån der etableres. Erik Hansen har i artiklen Orddannelse på hjemlig grund (1985) på basis af *Nye ord i dansk 1955–75* analyseret strukturen af de direkte lån og oversættelseslånene og her påvist at lange sammensatte engelske ord fortrinsvis oversættes, mens korte (simpleks)ord især lånes direkte, fx *one-way-communication*, *credibility gap* oversættes til *envejskommunikation*, *troværdighedsloft*, mens *camp*, *lobby*, *rock* lånes direkte. Han giver en årsagsforklaring som synes rimelig: De sammensatte engelske udtryk er ret uhåndterlige pga. kompleksitet og længde på dansk, ligesom de er ret lette at over-

sætte, mens de korte simpleksord er langt mere besværlige at oversætte til et håndterligt dansk udtryk.

Desuden spiller det også ind hvilken lydlig struktur det engelske ord har, fx er *rock* lethåndterligt med hensyn til udtale og bøjning, og kan let indgå i orddannelsen. Derimod er ord som er svære at tilpasse det danske sprog i udtale, bøjning osv., fx ord med *th*-, ofte ord der får en dansk udgave.

Indlåningsfasen kan være kort, således at ordet stort set med det samme etablerer sig som ordet for sagen. Det gjaldt et ord som *airbag* der hurtigt slog an. Udtrykket *virtual reality* havde ganske kort en konkurrent i *indbildt virkelighed*, eller i *virtuel realitet*, som fik støtte i udtryk som *virtuelt lager* med betydningen 'et simuleret edb-lager' og i selve ordet *virtuel*, svarende til engelsk *virtual*, som har gammel hævd i dansk (med i fx Inger og Jørgen Bang: *Fremmedordbog* fra 1938 med eksemplet: "virtuelt Billede" *indbildt Billede*). Ved opslag i edb-ordbøger ser det ud til at ordet *virtuel* er det der i dansk bruges for det engelske *virtual*, og der var således ikke noget i vejen for en fordanskning af udtrykket til *virtuel realitet*. Men det blev hurtigt *virtual reality*.

Indlåningsfasen kan være lang hvor de forskellige sideordnede ord som resultater af forskellig strategi, konkurrerer. Nogle pc'er er således kaldt *bambusmaskiner*, sideløbende med de såkaldte *kloner* eller *bastarder*, altså maskiner som er omtrent identiske med de maskiner der sælges under kendte varenavne. Maskinerne er stykket sammen af forskellige komponenter fra hele verden og samlet i lande i Sydøstasien, altså i et område hvor bambus gror naturligt, deraf ordet *bambusmaskine*. Ordet *klon* er græsk og betyder 'gren' eller 'kvist'. Ordet bruges inden for arvelighedslæren, og der er en *klon* et eksemplar fra en gruppe ens individer som er fremkommet ved ukønnet formering, fx ved deling, knopskydning eller podning.

Ordet *bastard* er selvforklarende, men man bruger ikke ordet *bastard* uden nærmere at præcisere at her taler vi om pc'er, fx ved sammensætning *bastard-pc*.

Referencer

- Bojsen, Else. 1988. Det spontane fællesskab – om nordiske afløsningsord. I: *Nyt fra Sprognævnet* 1988/2.
- Brink, Lars. 2001. Bilag til indlæg fra Lars Brink ved ADLA's årsmøde Københavns Universitet, 19.2.2001, s. 6.
- Bønlykke, Katrine. 2003. Om bøjning af engelske ord i dansk. I: *Nyt fra Sprognævnet* 2003/2.
- Dansk Sprognævn. *Årsberetning* 1964/65.
- Dansk Sprognævns forslag til retningslinjer for en dansk sprogpolitik. I: *Nyt fra Sprognævnet* 2003/2.
- Davidson-Nielsen, Niels. 1998. Fordanskning af engelske låneord – Kan det nytte? I: Erik Hansen & Jørn Lund (red.), *Det er korrekt. Dansk Retskrivning 1948–1998*, s. 79–93. København: Hans Reitzels Forlag.
- Davidson-Nielsen, Niels & Erik Hansen & Pia Jarvad (red.). 1999. *Engelsk eller ikke engelsk? That is the question*, s. 91–102. (Dansk Sprognævns skrifter 28.) København: Gyldendal.
- Dent, Susie. 2003. *The Language Report*. Oxford: Oxford University Press.

DSNs hjemmeside: *It-termer*.

Hansen, Erik. 1985. Orddannelse på hjemlig grund. I: *Sprog i Norden 1985*, s. 65–70.

Hansen, Erik & Jørn Lund. 1994. *Kulturens gesandter. Fremmedordene i dansk*. København: Munksgaard.

Hansen, Erik. 1999. Det gode afløsningsord. I: Niels Davidsen-Nielsen & Erik Hansen & Pia Jarvad (red.), *Engelsk eller ikke engelsk? That is the question*, s. 91–102. (Dansk Sprognævns skrifter 28.) København: Gyldendal.

Hansen, Erik. 1996. Homeshopping. I: *Nyt fra Sprognævnet 1996/2 og 1996/4*.

Jarvad, Pia. 1995. *Nye ord – hvorfor og hvordan?* Gyldendal: København.

Jarvad, Pia. 1996. Elastikspring og mountainbike. Nypurisme i Norden? I: *Språket lever. Festskrift till Margareta Westman den 27 mars 1996*, s. 117–123. Svenska Språknämnden: Stockholm.

Jarvad, Pia. 1999a. Den engelske påvirknings art og mængde. I: Niels Davidsen-Nielsen & Erik Hansen & Pia Jarvad (red.), *Engelsk eller ikke engelsk? That is the question*, s. 103–118. (Dansk Sprognævns skrifter 28.) København: Gyldendal.

Jarvad, Pia. 1999b. *Nye ord i dansk. Ordbog over nye ord i dansk 1955–1998*. København: Gyldendal.

Jarvad, Pia. 2003. Opkomling, stenalder, nörd og regneark – om danske afløsningsord i nyordsdannelsen og deres gennemslagskraft. I: Helge Sandøy (red.), *Med "bil" i 100 år*, s. 24–32. (Moderne importord i språka i Norden I.) Oslo: Novus forlag.

Johansson, Stig og Graedler, Anne-Line. 2002. *Rocka, hipt og snacksy. Om engelsk i norske språk og samfunn*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Kristiansen, Tore & Lars S. Vikør (red.). 2006. *Nordiske språkbaldningar. Ei meiningsmåling*, 17–39. (Moderne importord i språka i Norden IV.) Oslo: Novus forlag.

Ljunggren, A.G. 1956. Den nordiska språkvärden och de nya orden. I: *Nordiske Sprogproblemer 1956*, s. 16–27.

Lund, Jørn. 1989. Tak for lån. I: *Sprog i Norden 1989*, s. 94–101.

Lund, Jørn. 1991. Statsstyring, markedsmekanismer og brugsbehov. I: *Sprog i Norden 1991*, s. 69–92.

Ordbog over det Danske Sprog, 1919–1955. Bd. 1–28. København: Det danske Sprog- og Litteraturselskab.

Sandøy, Helge. 1999. *Moderne importord i språka i Norden. Ei gransking av bruk, normer og språkhaldningar. Skisse til prosjekt under Nordisk språkeråd*, 11.11.1999. <http://www.moderne-importord.info/>

Selback, Bente. 2007. Dansk. I: Bente Selback & Helge Sandøy (red.), *Fire dagar i nordiske aviser. Ei jamføring av påverknaaden i ordforrådet i sju språksamfunn*, s. 67–85. (Moderne importord i språka i Norden III.) Oslo: Novus forlag.

Selback, Bente & Helge Sandøy (red.). 2007. *Fire dagar i nordiske aviser. Ei jamføring av påverknaaden i ordforrådet i sju språksamfunn*. (Moderne importord i språka i Norden III.) Oslo: Novus forlag.

Selsøe Sørensen, Henrik. 2004. Ord for det, men ikke på dansk. *Kronik i Politiken 5.8. Sprog på spil. Et udspil til en dansk sprogpolitik*. 2003. København: Kulturministeriet.

Supplementet til Ordbog over det danske Sprog. 1992–2005. Bind 1–5. København: Gyldendal.

Bilag 1

Fælles liste med fradrag af de ord som ikke er undersøgt i parundersøgelsen

1: Importord som ikke har noget dansk afløsningsord (40 ord):

ABS (anti break lock system), aids, bodylotion, brainstorming, CD-plade, cross/motocross, display, DVD, fax, helpdesk, HIV, ikon, insider, jukebox, campus, kassette, mascara, media, milkshake, modem, play-off, PR, scanner, SMS-tjeneste, software, spam, spoiler, stereo(-), stress, (to) surf, teenage, tiebreak, timer, video, WAP-teknologi, web, webmaster, western, workshop, zoom.

2: Importord som har et tilsvarende afløsningsord, men som ikke har betydningsidentitet (10 ord):

bag (=pose, taske, sæk; no.: veske), facilitet (da.: bekvemmeligheder, nødvendigt udstyr m.v.), feedback (da.: tilbagemelding), knowhow (sagkundskab, viden, baggrund), cool (sval, kold, smart, kvik, aktiv), lift (løfteanordning, elevator), light (da.: let, sukkerfri), live (da.: i live, direkte udsendelse, levende), performance (da.: forestilling), backing (da.: opbakning, støtte, hjælp).

3: Importord og afløsningsord med differentieret brugsområde (6 ord):

blend – blanding, blende – blande, booke – bestille, booking – bestilling, classic – klassisk, matche – passe sammen med, stå til.

*4: Importordet fungerer som citatord i den danske kontekst, og det danske ord er oversættelse, ikke et afløsningsord, dvs. kan ikke benyttes substituerende, fx black and white – *sort og hvid (9 eksempler):*

black – sort, black – white, sort – hvid, boy – dreng, country – land, dance – dans, girl – pige, roots – rødder, wool – uld, world – verden.

5: Importordet eller afløsningsordet findes (vist) ikke i dansk (15 ord):

color CD, cruise control, heat (i bil), image, integration, celiaki, LP, NHL-hockey, operator, perfectionist, racisme, safetycar, seminologi, station (bil), test.

6: Importordet er før 1945 i dansk: (3 ord):

antikvariat, boss, boutique.

7: Pga. sammenfald med andre ord ved enten importordet eller afløsningsordet har det været umuligt at undersøge frekvensen (4 eksempler):

mail – post, party – fest, printe – skrive ud, second hand – andenhånds.

8: Importordet svarer til afløsningsordet (2 ord):

internet, net

9: Falske venner i importord/nordiske sprog (2 ord):

pocket book – *lommebog, pommes frites – *franske kartofler.

Bilag 2

Importord og afløsningsord fra fælleslisten med angivelse af brugen i Infomedia-korpusset, angivet i procent, og med angivelse af ordets ældste forekomst

<i>Fællesord</i>	<i>1987–92</i>	<i>1993–99</i>	<i>1999–04</i>	<i>Ældste belæg</i>
<i>airbag</i>	92	99	99	1974
sikkerhedspude	4	0,7	0,2	1992
luftpude				1974
luftpose	3	0,3	0,8	1992
sikkerhedspose	1	0	0	1992
<i>airguide</i>	1	0,4	0,7	1975
stewardesse	97	99	99	
flyværtinde	1	0,4	0,3	
<i>boom</i>	48	39	48	
opsving	52	61	52	
<i>bulimi</i>	59	8	25	1985
tvangsoverspisning	0	0,2	0,1	
tvangsspising	0	2	1,3	
ædeflip	1	7	2	1977
spiseforstyrrelse	39	82	72	1988
<i>bøibandet</i>	0	43	41	
dregebandet	100	57	59	
<i>browser</i>	0	95	91	1993
netlæser	0	0	0,3	2001
<i>webbrowser</i>	0	5	9	1997
weblæser	0	0	0,2	1995
<i>coache boldet</i>	50	9	8	1987
træne	50	91	92	1800
<i>co-pilot</i>	42	50,4	35	
andenpilot	58	49,5	65	
<i>cover</i>	25	26	34	1962
omslag	75	74	63	1800
<i>datavarehuse</i>	0	44	67	1998
datavarehus	0	56	33	nys,1996
<i>design</i>	96	96	97	
formgivning	4	4	3	
<i>DJ</i>	87	84	92	
<i>discjockey</i>	9	11	6	
diskjockey	1	1	1	
pladevender	3	3	2	1992
e-post	0	41	7	1991
e-brev	0	0,2	0,4	1994
<i>e-mail-adresse</i>	0	84	95	
e-post-adresse	0	16	5	
<i>e-mail-konto</i>	0	62	93	
e-post-konto	0	16	7	
<i>entertainment</i>	5	8	14	1958
underholdning	95	92	86	

<i>Fællesord</i>	1987–92	1993–99	1999–04	<i>Ældste belæg</i>
<i>exit</i>	7	15	29	1946
udgang	89	82	69	
sortie	3	2	2	
<i>frontrunner</i>	1	1,5	2	
frontlober	99	98,5	98	1976
<i>gay</i>	21	20	24	1967
bøsse	79	80	76	1855
<i>joystick</i>	74	90	84	
styreped	26	10	16	
<i>tagliatelle</i>	56	66	79	1977
båndspag(h)etti	44	34	21	

<i>Fællesord</i>	<i>Alle år</i>	<i>Ældste belæg</i>
<i>darling</i>	5	1910
kæreste	92	1800
skat	0	1800
<i>sweetheart</i>	0,4	
<i>deadline</i>	66	1968
dødlinje, -ie	0,1	1994
slutfrist	0,2	
afleveringsfrist	1	1930
skæringsdag	1	1913
tidsfrist	32	1822
<i>designer møbler</i>	98	
formgive møbler	2	
<i>destination</i>	81	1946
bestemmelsessted	19	1800
<i>in</i>	51	
moderne	49	
<i>keyboard</i>	48	1985
tastatur	52	1975
<i>keyboard</i>		1974
tangentbræt	0	
elklaver	6	1986
<i>synthesizer</i>	16	1973
<i>synth</i>	61	1983
elorgel	18	1976
<i>lookalike</i>	15	1995
dobbeltgænger	85	
<i>manual</i>	28	1962
håndbog	66	
instruktionsbog	5	
<i>monitor</i>	93	1951
billedskærm	7	1951
<i>dut</i>	85	
umoderne	15	
<i>posters</i>	1	1967
plakat	99	

<i>Fællesord</i>	<i>Alle år</i>	<i>Ældste belæg</i>
<i>reklameposters</i>	5	
reklameplakater	95	
<i>print</i>	70	
udskrift	30	
<i>printer</i>	43	
udskriver	57	
<i>recycling</i>	3	1959
genbrug	82	1959
<i>reuse</i>	0,1	1959
genanvendelse	15	1950
<i>rock'nroll</i>	98	1956
rok og rul	2	1956
<i>second hand-butik</i>	2	
genbrugsbutik	98	1975
<i>shaver</i>	25	1948
barbermaskine	75	
<i>skateboard</i>	97	1977
rullebræt	3	1965
skøjtescooter	0	1965
<i>stand-in</i>	9	
reserve	91	
<i>supporter</i>	8	1950
tilhænger	92	
<i>swimming pool</i>	62	1945
svømmepøl	17	1963
svømmebassin	20	
<i>talkshow</i>	99	1971
snakkeprogram	1	
<i>tape</i>	96	1953
klisterstrimmel	0	
klisterbånd	3	
englehud	1	
<i>widescreen</i>	60	1954
bredlærred	2	1959
cinemascope	38	1950
<i>wild card</i>	28	1987
joker	72	
<i>world cup</i>	80	
verdensmesterskab	20	

Bilag 3

Importord og afløsningsord fra udvalgte domæner med angivelse af brugen i Infomedia-korpusset, angivet i procent, og med angivelse af ordets ældste forekomst

IT	1987-92	1993-99	1999-2004	Ældste belæg
<i>attachment</i>	0	62	15	1998
vedhæftet fil	0	38	85	1999
<i>backup</i>	56	73	94	1972
sikkerhedskopi	44	27	6	1981
<i>diskette</i>	99,9	100	99,3	1972
magnetplade	0,1	0	0,7	
plade				
<i>homepage</i>	0	11	0,1	1995
hjemmeside	0	89	99,9	1995
<i>laptop</i>	6	6	9	1990
bærbar computer	–	–	–	1988
bærbar sb.	94	94	91	1999

MAD	1987-92	1993-99	1999-2004
<i>fastfood</i>	94	91	91
hurtigmat	6	6	5
alle år			
<i>squash</i>	78		
zucchini	3		
courgette	19		
mandelgræskar	0,1		

BOLDSPORT	1987-92	1993-99	1999-2004	Ældste belæg
<i>time-out</i>	98	99	99,6	1963
spilafbrydelse	2	1	0,4	1954

MUSIK	1987-92	1993-99	1999-2004
<i>fan club</i>	7	6	5
fanklub	93	94	95
<i>sound effect</i>	0	7	6
lydeffekt	100	93	94